

Ako vznikajú impéria

Zúrivá bitka pri Hastings 14. októbra roku Pána 1066 znamenala koniec anglosaskej dominancie nad ranostredovekým Anglickom, resp. nad jeho väčšou časťou, a začiatok normanskej nadvlády. Obe zložky spoločnosti, anglosaská i normanská, však postupne splynuli. Spoločne so zvyškami autochtónnej keltskej, prípadne ďalších menej početných populácií, vytvorili anglický národ, ktorý sa presadil na Ostrovoch a postupne vybudoval Spojené kráľovstvo, Veľkú Britániu i Commonwealth.

Nástup impérií

O hrdé označenie "impérium" pre svoje štátne útvary sa v priebehu a kontinuite vývoja na európskom kontinente a v priľahlých oblastiach mohli okrem Frankov a Byzantíncov v porímskych dobách uchádzať oprávnené ešte Španieli, Francúzi, Osmani, Briti, Rusi, ruskí Habsburgovci a do istej miery Nemci. Na tomto mieste nemôže byť, pochopiteľne, reč o Mongoloch, Perzii a Číne, resp. o Inkoch, Aztékokoch alebo niektorých štátnych útvaroch existujúcich alebo predpokladaných na africkej pôde.

Prípad Británie

Ak začneme tým, že Albión ako námorná veľmoc prvého rangu vyrástla na prepadávaní pravidelných španielskych konvojov naložených predovšetkým drahými kovmi a smerujúcimi z Nového sveta do Európy, nech to nie je brané ako bagatelizovanie či zaujaté poukazovanie na temnú stránku zrodu jedného impéria.

Zostáva však faktom, že korene mýtu o tradičnej britskej námornej prevahe nemôžu objektívne siahať pred 16. a najmä 17. storočie. Anglické lode plávali spočiatku presne tak ako kartáginské 2000 rokov predtým. V blízkosti brehov a len cez deň, prípadne sa plavili po známych trasách v Severnom mori a tej časti Atlantiku, ktorá obmývala brehy britských ostrovov a Írska. Až po ukoristení španielskych a portugalských máp sa odvážili vydávať hlbšie k Novému svetu. Založenie Východoindickej spoločnosti a najmä jej bezprostredný vplyv na vedenie zahraničnej politiky štátu po opakovanom detronizovaní Stuartovcov pripomína oveľa viac kartáginskú oligarchiu ako Rimanov, čo vedie k potvrdeniu názoru, že Británie by sa viac sama mala historicky porovnávať s Kartágom ako s Rímom.

Je symptomatické, že v nemeckom chápaní v čase vzniku a konjunktúry geopolitiky ako vedného odboru bola Británie ako hlavný konkurent Nemeckého cisárstva (1871-1918) skutočne prirovnávaná ku Kartágu.

Briti, podobne ako Španieli, vybudovali svoje impéria práve na základe technologicko-technickej a organizačno-taktickej prevahy preverenej v dynastických bojoch na stredovekom európskom kontinente.

Pri pohľade na mapu je evidentné, že špecifikum britskej superiority spočívalo v kontrole námorných a zaoceánskych komunikácií so súčasným ovládaním dôležitých bodov, ktoré ich kontrolovali a posilňovali. Príkladmi sú Gibraltar, Malta, Aden, Suez, Singapur, Hong-kong atď.

Z rozlohy britského impéria predstavujú jednoznačne dominujúcu časť neeurópske teritória.

Za približný časový interval, v ktorom sa dá hovoriť o Británii ako rozhodujúcej a vedúcej mocnosti, možno objektívne považovať obdobie nasledujúce po porážke európskej kontinentálnej supermocnosti - napoleonského Francúzska. Devätnáste storočie je vskutku britským storočím.

Pri Skagerraku v roku 1916 skončil mýtus o absolútnej prevahe Royal Navy, resp. Home Fleet, nad svetovými oceánmi úplne. Ponorková stratégia nacistického Nemecka redukovala hladinovú prevahu Britov až do vstupu Američanov do druhého svetového konfliktu na minimum a úplne ho zotrela. S oslabením loďstva prišli aj vynútené pragmatické kroky - odchod z Indie ako Napoleonov z Louisiana a ruský z Aljašky. Suez v roku 1956 sa potom stal už len akýmsi Hadrianopolom Albiónu, keď Teutoburským lesom imperiálnej Británie sa stali porážky utrpené od Zuluov pri Isandhlwane (1879) a od mahdistov pri Chartúme (1885).

V Anglicku sa viedol spor medzi parlamentarizmom a absolutizmom. Dlhodobé znevýhodňovanie parlamentu voči panovníkovi, zlá hospodárska politika viedli k revolúcii v rokoch 1642 až 1648. Nastúpila diferenciácia parlamentu na presbiteriáni (kryli politicky kráľa a predstavovali ľavicu v parlamente), independenti (vysoká šľachta a dôstojníci) a levelieri (široké stredné vrstvy). V roku 1649 bola vyhlásená republika až do roku 1652, kedy Cromwell rozpustil parlament a vyhlásil sa za lorda protektora. Presadil demokratické zákony a parlamentné voľby. V roku 1689 bola prijatá listina práv, ktorá v Anglicku deklarovala konštitučnú monarchiu. V 1707 sa k Anglicku pridalo Škótsko a vznikla Veľká Británie.

Výzva britského premiéra Winstona Churchilla ku všetkým európskym štátom: aby sa konečne nechali viesť rozumom a založili spoločnú európsku rodinu našla odozvu. Západné štáty začali uskutočňovať myšlienku zjednotenej Európy. Prvotným cieľom bolo, rovnako, ako dnes zaistiť mier, prosperitu a novú budúcnosť pre Európu.

Spojené kráľovstvo tvoria historické krajiny Škótsko, Anglicko a Wales, ktoré sa nachádzajú na ostrove Veľká Británia, a Severné Írsko, zaberajúce severnú časť ostrova Írsko. Vedúca priemyselná a námorná veľmoc 19. storočia zohrala vedúcu úlohu v otázkach rozvoja priemyslu a demokracie. V časoch najväčšieho rozkvetu zaberalo impérium, vrátane všetkých svojich kolónií, viac ako jednu štvrtinu zemskej súše. V prvej polovici 20. storočia bola krajina vyčerpaná účasťou na oboch svetových vojnách. V druhej polovici minulého storočia došlo k rozpadu koloniálneho systému a prerodu na moderný a prosperujúci európsky národ. Británia je jedným z piatich stálych členov Bezpečnostnej rady OSN, zakladajúcim členom NATO a členom EÚ.

Počas posledných dvoch desaťročí vláda značne zredukovala počet štátom vlastných podnikov a odštartovala pomerne rozsiahle sociálne reformy. Dnes patrí Britské kráľovstvo medzi päť najvyspelejších ekonomík sveta. Napriek svojmu členstvu v EÚ nie je krajina členom monetárnej únie.

Francúzske impérium vznikalo tiež postupne. Jeho moc vrcholila jednoznačne za Napoleona I., keď o jeho superiorite v európskych záležitostiach napriek neúspechu kontinentálnej blokády až do obdobia vpádu do Ruska nebolo pochyb. Francúzsko sa k úctyhodnému imperiálno-koloniálnemu výkonu vzopálo aj za vlády Napoleona III. Zámorské výdobytky pretrvali istú dobu napriek porážke vo vojne s nemeckým cisárstvom (r. 1870). O istej imperiálnej podobe Francúzska tiež nemôže byť pochyb.

Vo Francúzsku bola absolutistická monarchia na čele s kráľom. Dôležité postavenie mali šľachta (neplatila dane), duchovenstvo (vlastnilo 1/10 pôdy), meštianstvo (široké vrstvy). Revolúcia začala nepokojmi vysokých vrstiev, neskôr poddanstva. Zišli sa generálne stavy, tretí stav stanovil svoj liberálny program. Po pokuse kráľa o rozpustenie tretieho stavu sa davy vzbúрили a vzbura vyvrcholila do revolúcie a popravy kráľa. Hlavným orgánom bolo národné zhromaždenie, ktoré prijalo 17 - článkovú deklaráciu práv človeka - občana (rovnosť, sloboda, zákon platí pre všetkých, prezumpcia neviny, delená moc). V ústave z roku 1793 je Francúzsko republikou. V roku 1802 sa na základe referenda dostáva k moci Napoleon a vyhlási sa za cisára. Vydal občiansky zákonník, ktorý platí vo Francúzsku doteraz a bol prijatý v celej Európe okrem Španielska a Anglicka. Po porážke Napoleona v roku 1813 sa zišiel Viedenský kongres aby stanovil usporiadanie Európy. Rakúsko získalo Benátsko a Lombardiu, Holandsko získalo Belgicko a vzniklo Holandské kráľovstvo. Fínsko sa pridalo k Rusku. V prvej polovici 19. storočia vystúpili do popredia liberalistické myšlienky ako boj za národnú nezávislosť a základné slobody. V rokoch 1848-49 v Európe prebehla vlna národných revolučných hnutí. Boj veľmocí o nadvládu v Európe vyústil do I. svetovej vojny.

Ako uvádza francúzsky analytik Jean-Francois Revel: "Ak odoberieme antiamerikanizmus, nezostane z dnešného francúzskeho politického myslenia nič, ani na pravicu, ani na ľavicu." Nemožno preto hovoriť o odpore voči konkrétnym politikám Spojených štátov, i keď to je samozrejme spôsob, akým sa prejavuje, ale o vžitom stereotypu francúzskej politiky.

Kombinácia žiarlivosti a nenávisť Francúzov voči Amerike má tradíciu starú ako samotné Spojené štáty. USA reprezentujú všetko to, čím sa Francúzsko vždy len chcelo stať. Na jednej strane je stelesnením modelu, ktorý bol a stále je vysnívanou metou francúzskej elity a politikov, na strane druhej, reflektujú pocit akejsi kultúrnej nadradenosti, slúži Amerika ako negatívny, ba priam odstrašujúci príklad, nehodný nasledovania.

V zahraničnej politike je jasne čitateľná snaha Francúzska vytvoriť analógiu modelu USA z Európske únie (samozrejme len za predpokladu, že Francúzsko bude "motorom" tohto usporiadania), ktorá by bola nielen konkurencieschopná, ale USA prekonala.

Napriek všetkým snahám Veľkej Británie o vstúpenie do EHS sa jej to podarilo až po 14. rokoch. Tento prístup bol blokovaný hlavne predstaviteľmi Francúzska. Preto z vlastnej iniciatívy a v spolupráci s Dánskom, Nórskom, Švédskom, Rakúskom, Švajčiarskom a Portugalskom bolo v roku 1959 vytvorené Európske združenie voľného obchodu (EZVO).